

ที่ สศ 0001/ 838

สำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
128 อาคารพญาไทพลาซ่า พญาไท กทม. 10400

39 เมษายน 2552

เรื่อง ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ เรื่อง "สิทธิ หน้าที่กับบทบาท
การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ"

กราบเรียน นายกรัฐมนตรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ จำนวน 1 ชุด

ด้วยสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ได้ตระหนักถึงความสำคัญเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่
กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน แม้จะมีกลไกที่ประชาชนจะใช้เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบ
และกำหนดนโยบายมากขึ้น หากแต่พบว่าประชาชนที่ประสบกับปัญหาจากนโยบายภาครัฐยังคงต้อง
อาศัยการเคลื่อนไหวหลายรูปแบบ ทั้งอาศัยช่องทางที่เป็นทางการในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อแนวนโยบาย
ของรัฐ ประกอบกับข้อจำกัดของการกำหนดนโยบายและโครงการของรัฐภายใต้กรอบการบริหารจัดการ
ของส่วนราชการแบบเดิมที่อาศัยการริเริ่มของภาครัฐ และดำเนินการผลักดันลงไปตามโครงสร้างการปกครอง
ภายใต้กรอบงบประมาณของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ที่มีลักษณะรวมศูนย์นั้น ไม่สามารถตอบสนอง
ความต้องการของประชาชนในระดับท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และหลายครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งในระดับ
ท้องถิ่นและในระดับชาติ อีกทั้งภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์เสรีนิยม ทำให้เกิดวิกฤติการพัฒนา
ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการขยายตัวอย่างมาก และรวดเร็ว
จนเกินความสามารถของส่วนราชการที่จะจัดการได้ทันสถานการณ์ ขณะเดียวกันกลไกของระบอบ
ประชาธิปไตยแบบตัวแทนยังขาดสมรรถนะและมีปัญหาเรื่องความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจและ
ปัญหาการทุจริตคอร์รัปชัน

ดังนั้น สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ โดยคณะทำงานการมีส่วนร่วม กระจายอำนาจ
และสนับสนุนเครือข่ายร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จึงได้ดำเนินการศึกษาวิจัย
ภายใต้โครงการสิทธิ หน้าที่กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ โดยได้มีการ
ดำเนินการศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและอุปสรรคที่ทำให้สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วม
ของประชาชนไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญแห่ง
ราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 รวมทั้งกฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิ เสรีภาพ และการมี
ส่วนร่วมของประชาชน นอกจากนี้ยังศึกษารูปแบบและแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของ
ประชาชนเพื่อให้บรรลุผลในประเด็นสิทธิเสรีภาพการมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ

/แห่งราช ...

แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 และได้วิเคราะห์ข้อมูลทั้งหมดเป็นความเห็นและข้อเสนอแนะต่อคณะรัฐมนตรี (รายละเอียดปรากฏตามสิ่งที่ส่งมาด้วย) โดยความเห็นมีสาระสำคัญ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะด้านกฎหมาย

1.1 รัฐควรมีกำหนดระยะเวลาในการออกกฎหมายให้แน่ชัด โดยกฎหมายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญโดยเคร่งครัด

1.2 รัฐควรให้ประชาชนมีบทบาทในกระบวนการบัญญัติกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมาย ที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากร การจัดการสิ่งแวดล้อม วิทยุโทรคมนาคม การจัดการชลประทาน อีกทั้งควรเก็บข้อมูลจากประชาชนที่ถูกผลกระทบก่อนที่จะเสนอร่างกฎหมายในเรื่องดังกล่าวด้วย

1.3 รัฐควรยกระดับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 ให้มีฐานะเป็น “พระราชบัญญัติ”

1.4 รัฐควรควบคุมให้การบังคับใช้กฎหมายเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย

1.5 รัฐควรควบคุมกระบวนการติดต่อประสานงานระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่ให้ใช้เวลานานเกินไป

1.6 รัฐควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมยอมรับกฎกติกาของสังคม หากมีปัญหาในการบังคับใช้รัฐธรรมนูญให้ใช้วิธีออกเสียงประชามติ ไม่ยอมรับการล้มล้างรัฐธรรมนูญ

1.7 รัฐควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัด

1.8 รัฐควรส่งเสริมให้เกิดการยอมรับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ

2. ข้อเสนอแนะด้านสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงนโยบาย

2.1 รัฐควรปรับท่าทีเพื่อส่งเสริมให้การใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ เนื่องจากแนวนโยบายหรือการดำเนินงานที่ผ่านมา ยังขาดความสมบูรณ์ และไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ได้ตั้งไว้ นอกจากนี้ภาครัฐควรให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศแก่ประชาชนให้มากที่สุดและไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง

2.2 รัฐต้องสร้างเสริมให้เกิดความสามัคคี ความเป็นปึกแผ่น และความไว้วางใจซึ่งกันและกัน โดยการให้ วัด และ โรงเรียน เป็นศูนย์กลางในการสร้างความสามัคคี ให้ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน ครู หมอพื้นบ้าน เป็นต้น เป็นกลไกในการเชื่อมประสานความสามัคคี และจัดให้มีเวทีแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารและประสบการณ์กันอย่างเท่าเทียม

2.3 รัฐควรยกระดับความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ โดยรัฐรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานและสนับสนุนให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้

2.4 รัฐควรส่งเสริมให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายที่มีเนื้อหาสาระที่เอื้อให้ประชาชนได้เข้ามา มีสิทธิ หน้าที่ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างแท้จริง

2.5 รัฐควรกำหนดแนวนโยบายการพัฒนาแบบล่างขึ้นบน (Bottom up)

2.6 รัฐควรยกระดับให้ประชาชน กินดี อยู่ดี เพื่อเป็นพลังขับเคลื่อนให้ประชาชนได้ ตระหนักถึงหน้าที่ที่พึงมีต่อสังคม

2.7 รัฐต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งองค์กรจากภาคประชาชน

จึงกราบเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณา และหากผลการพิจารณาเป็นประการใด ขอให้โปรดแจ้งให้ทราบ ในโอกาสแรกด้วย จะเป็นพระคุณยิ่ง

ขอแสดงความนับถืออย่างยิ่ง

(นายโคทม อารียา)

ประธานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

สำนักส่งเสริมและประสานการมีส่วนร่วมองค์กรเครือข่าย

โทร. 0 2612 9177, 0 2612 9222 ต่อ 263, 272

โทรสาร 0 26126900 - 1

ความเห็นและข้อเสนอแนะของสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
เรื่อง สิทธิ หน้าที่ กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน
ในการพัฒนาประเทศ

1. หลักการและเหตุผล

ถึงแม้ว่ารัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540 และ 2550 ได้มีการรับรองสิทธิของประชาชนในการมีส่วนร่วม และมีกลไกที่ประชาชนจะใช้เพื่อเข้าไปมีส่วนร่วมในการตรวจสอบและกำหนดนโยบายมากขึ้น หากแต่พบว่าประชาชนที่ประสบกับปัญหาจากนโยบายภาครัฐยังคงต้องอาศัยการเคลื่อนไหวหลายรูปแบบ ทั้งอาศัยช่องทางที่เป็นทางการและไม่เป็นทางการในการเข้าไปมีส่วนร่วมต่อแนวนโยบายของรัฐ ประกอบกับข้อจำกัดของการกำหนดนโยบายและโครงการของรัฐภายใต้กรอบการบริหารจัดการของส่วนราชการแบบเดิมที่อาศัยการริเริ่มของภาครัฐและดำเนินการผลักดันลงไปตามโครงสร้างการปกครองภายใต้กรอบงบประมาณของกระทรวง ทบวง กรมต่างๆ ที่มีลักษณะรวมศูนย์นั้น ไม่สามารถตอบสนองความต้องการของประชาชนในระดับท้องถิ่นได้อย่างแท้จริง และหลายครั้งนำไปสู่ความขัดแย้งทั้งในระดับท้องถิ่นและในระดับชาติ อีกทั้งภายใต้แรงกดดันของกระแสโลกาภิวัตน์เสรีนิยม ทำให้เกิดวิกฤติการพัฒนา ปัญหาความเสื่อมโทรมของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่มีการขยายตัวอย่างมาก และรวดเร็วจนเกินความสามารถของส่วนราชการที่จะจัดการได้ทันสถานการณ์ ขณะเดียวกันกลไกของระบอบประชาธิปไตยแบบตัวแทนยังขาดสมรรถนะและมีปัญหาเรื่องความชอบธรรมในการได้มาซึ่งอำนาจและปัญหาการทุจริตคอรัปชั่น

หลังจากการเคลื่อนไหวกรณีพฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 อันเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียกร้องต้องการให้มีการปฏิรูปการเมืองและให้มีการยอมรับการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนทั้งในทางการเมืองและการพัฒนาโครงการของรัฐซึ่งมีผลกระทบต่อวิถีและความเป็นอยู่ของประชาชน รวมถึงการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลพวงดังกล่าวได้แสดงออกโดยในกฎหมายใหม่ๆ หลายฉบับที่มีการกำหนดให้มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน นับตั้งแต่พระราชบัญญัติส่งเสริมและรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2535 รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 จนถึงรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ซึ่งเป็นรัฐธรรมนูญที่มีบทบัญญัติเกี่ยวกับสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนมากที่สุดฉบับหนึ่ง แต่ในความเป็นจริง กฎหมายหรือกฎระเบียบที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นหนึ่งในอุปสรรคที่ทำให้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนสามารถก้าวไปได้ในระดับหนึ่งเท่านั้น จากสถานการณ์ดังกล่าว จึงควรมีการร่วมพิจารณาเพื่อบรรจुประเด็นเรื่องการมีส่วนร่วมของประชาชนและการขยายพื้นที่ของการเมืองภาคประชาชนให้กว้างขวางมากขึ้น เพื่อผลักดันนโยบายหรือกฎหมายที่จะรองรับการมีส่วนร่วมในอนาคต

2. แนวทางการดำเนินงาน

คณะทำงานการมีส่วนร่วม กระจายอำนาจ และสนับสนุนเครือข่าย สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ร่วมกับสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นที่ปรึกษาดำเนินการวิจัยภายใต้โครงการศึกษาสิทธิหน้าที่ กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาประเทศ ดังนี้

- (1) ศึกษา รวบรวม และวิเคราะห์ปัญหา สาเหตุและอุปสรรคที่ทำให้สิทธิหน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญฉบับก่อนๆ โดยเฉพาะรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540
- (2) ศึกษา รวบรวมและวิเคราะห์กฎหมายต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการใช้สิทธิหน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน
- (3) ศึกษารูปแบบและแนวทางการเสริมสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนเพื่อให้บรรลุผลในประเด็นสิทธิหน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550
- (4) จัดประชุมสัมมนาในระดับจังหวัดหรือกลุ่มจังหวัดโดยมีตัวแทนองค์กรเครือข่ายจาก 6 กลุ่มฐานอาชีพ ตามท้ายพระราชบัญญัติสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ พ.ศ. 2543
 - ครั้งที่ 1 เมื่อวันที่ 19 พ.ย. 2550 ณ จังหวัดฉะเชิงเทรา (ฉะเชิงเทราและนครนายก)
 - ครั้งที่ 2 เมื่อวันที่ 14 ธ.ค. 2550 ณ จังหวัดเพชรบุรี (เพชรบุรีและประจวบคีรีขันธ์)
 - ครั้งที่ 3 เมื่อวันที่ 4 ก.พ. 2551 ณ จังหวัดระนอง (ระนองและชุมพร)
 - ครั้งที่ 4 เมื่อวันที่ 4 มี.ค. 2551 ณ จังหวัดอุดรธานี (อุดรธานีและหนองคาย)
 - ครั้งที่ 5 เมื่อวันที่ 1 เม.ย. 2551 ณ จังหวัดลำปาง (ลำปางและลำพูน)
- (5) จัดประชุมสัมมนากลุ่มย่อย (Focus Group) ระดมความคิดเห็นร่างผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เมื่อวันที่ 13 มิถุนายน 2551 ณ กรุงเทพมหานคร
- (6) สัมภาษณ์และสำรวจความคิดเห็น โดยใช้แบบสอบถามในประเด็นการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ครอบคลุมในพื้นที่ 5 ภูมิภาค รวมทั้งกรุงเทพมหานครและปริมณฑล โดยมีจำนวนกลุ่มตัวอย่างไม่น้อยกว่า 1,000 คน

3. สาระสำคัญของผลการศึกษา

3.1 บทวิเคราะห์รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับสิทธิ หน้าที่ และบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ มีประเด็นสำคัญดังนี้

(1) การมีส่วนร่วมของประชาชนโดยการทำประชาพิจารณ์และประชาคมติยังคงเป็นเพียงข้อเสนอแนะรัฐบาล ไม่ผูกพันรัฐบาลให้ปฏิบัติตาม และกระบวนการการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในปัจจุบันยังไม่มีกฎหมายรองรับ

(2) สิทธิของประชาชนในการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐและการปฏิบัติหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการเมืองและเจ้าหน้าที่ของรัฐไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ หากผู้ที่อยู่ในองค์กรตรวจสอบไม่ได้มาจากประชาชนอย่างแท้จริง

(3) การส่งเสริมสิทธิเสรีภาพของประชาชนยังคงเป็นจริงได้ยาก หากกระบวนการบัญญัติกฎหมายและการบังคับใช้กฎหมาย ยังคงสืบทอดในลักษณะการรวมศูนย์อำนาจจากส่วนกลาง ซึ่งมีผลก่อให้เกิดจลาจลในการใช้อำนาจของหน่วยงานของรัฐ

(4) เจตนารมณ์ที่ต้องการเห็นรัฐบาลมีเสถียรภาพและนายกรัฐมนตรีมีอำนาจเด็ดขาด ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2540 เกิดขึ้นได้ยาก

(5) เจตนารมณ์ให้การเมืองโปร่งใส มีคุณธรรมและจริยธรรม ภายใต้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 เกิดขึ้นไม่ง่าย

(6) การมีส่วนร่วมของประชาชนตามกฎหมายประชามติและการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนเป็นการสร้างความขัดแย้งหรือปรองดอง

(7) รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 อาจจะไม่เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมหลักของนักการเมืองในด้านการสร้างเครือข่ายระบบความสัมพันธ์เชิงอุปถัมภ์ การซื้อเสียง และการแย่งชิงตำแหน่งภายในพรรคได้จริง

(8) รัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ยังคงไม่ได้ออกแบบในการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างตลาดการเมืองให้มีการแข่งขันที่สมบูรณ์ เนื่องจากยังไม่สามารถทำลายหรือลดทอนทำนบการเข้าออกจากตลาด จึงทำให้ทำนบที่กีดขวางการเข้าสู่ตลาดจึงยังคงดำรงอยู่

3.2 ระดับความรู้ความเข้าใจของประชาชนต่อประเด็นสิทธิ หน้าที่พลเมือง และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม

ประชาชนมีความรู้ความเข้าใจในประเด็นเรื่องสิทธิ หน้าที่พลเมือง และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในระดับปานกลาง ทั้งนี้ เป็นผลมาจากการสร้างความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นนี้ให้กับประชาชนมีไม่มากนัก และอาจหมายความว่า “การไม่มีเจ้าภาพ” ที่จะรับผิดชอบดูแลเพิ่มระดับความรู้ความเข้าใจต่อประเด็นเหล่านี้ให้แก่ประชาชน รวมถึงสภาพการดำเนินชีวิตประจำวันท่ามกลางความตืดๆ ชัดๆ จากสภาพเศรษฐกิจ ส่งผลให้ “สังคมไทยไม่เป็นสังคมแห่งการเรียนรู้” ประชาชนต้องต่อสู้เพื่อความอยู่รอดทางเศรษฐกิจเป็นหลัก การขาดความตระหนักต่อการใช้สิทธิ หน้าที่ในฐานะประชาชนในการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศจึงกลายเป็นปัญหาใหญ่ที่เกิดขึ้นถัดมา

จากลักษณะเช่นนี้สะท้อนได้ว่า หากภาครัฐต้องการส่งเสริมและกระตุ้นให้เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศนั้น จำเป็นอย่างยิ่งที่รัฐบาลจะต้องรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินการสร้างความรู้ความเข้าใจในเรื่องสิทธิ หน้าที่ และประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมให้กว้างขวางมากขึ้น โดยกำหนดให้เป็นวาระแห่งชาติที่ภาคราชการในทุกส่วนจะต้องรับไปดำเนินการตามส่วนงานที่เกี่ยวข้อง และสนับสนุนการจัดให้เกิดบรรยากาศของการเรียนรู้ผ่านสื่อสาธารณะ เช่น วิทยุ โทรทัศน์ โดยในเบื้องต้นอาจใช้ช่องทางการสื่อสารของรัฐก่อนแล้วจึงขยายความร่วมมือออกไปยังสื่อของภาคเอกชน

ในขณะเดียวกันเมื่อภาครัฐได้ส่งเสริมให้เกิดกระบวนการสร้างความรู้ ความเข้าใจ และความตระหนักในสิทธิ และหน้าที่ให้แก่ประชาชนอย่างกว้างขวางและจริงจังแล้ว ย่อมส่งผลให้กระบวนการตัดสินใจร่วมกันของภาคส่วนต่างๆ ต่อแนวนโยบายการพัฒนาประเทศนั้นเต็มไปด้วยความรอบคอบ ลดความขัดแย้งที่อาจจะเกิดขึ้นในสังคม และเกิดประสิทธิภาพสูงสุดตามเป้าหมายของการพัฒนา อันจะเป็นพื้นฐานความแข็งแกร่งของประเทศชาติ และประชาชนในชาติอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

3.3 ระดับความต้องการมีสิทธิ หน้าที่ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของประชาชน

โดยภาพรวมแล้วประชาชนต้องการเข้ามามีสิทธิ หน้าที่และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในระดับมากที่สุด โดยเฉพาะอย่างยิ่งต้องการที่จะมีสิทธิ หน้าที่และมีส่วนร่วมในการพัฒนา “ท้องถิ่นของตน” สำหรับประเด็นที่ประชาชนต้องการเข้ามามีส่วนร่วม ได้แก่

(1) ประชาชนต้องการให้มีการเปิดโอกาสหรือเพิ่มช่องทางในการรับรู้ข้อมูลสารที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาประเทศในระดับมากที่สุด

(2) ประชาชนต้องการให้มีการเปิดรับเรื่องราวร้องทุกข์ผ่านกลไกต่างๆ ในระดับมากที่สุด และภาครัฐเองควรดำเนินการให้กระบวนการร้องทุกข์ต่างๆ มีความสะดวก ไม่ยุ่งยาก สามารถเห็นผลได้ในทางปฏิบัติ และมีมาตรการรับรองความปลอดภัยต่อชีวิตและทรัพย์สินให้แก่ผู้ร้องเรียนด้วย

(3) ประชาชนต้องการมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งและข้อพิพาทจากภาครัฐในระดับมาก โดยในเบื้องต้นรัฐจำเป็นต้องแสดงความจริงใจต่อประชาชนโดยการให้ข้อมูลที่เป็นจริงเกี่ยวกับโครงการพัฒนาต่างๆ ด้วยความบริสุทธิ์ใจ

(4) ประชาชนต้องการให้มีบทบัญญัติทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิและมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในระดับมากที่สุด

จากข้างต้นสามารถสรุปถึงสถานการณ์ความต้องการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศของประชาชนในบริบทของสังคมได้ว่า ประชาชนต้องการให้เกิดกระบวนการให้ข้อมูลแก่ประชาชน โดยให้มีการสื่อสารข้อมูลการพัฒนาประเทศจากภาครัฐออกไปให้ประชาชนรับทราบ และต้องการนโยบายการพัฒนาที่สัมพันธ์กับความต้องการของประชาชนและต้องเปิดโอกาสให้ผู้มีส่วนได้เสียมีบทบาทตั้งแต่การเริ่มคิดโครงการ

ดังนั้น ความเข้มแข็งของระบบประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วมในสังคมไทยส่วนหนึ่งจึงขึ้นอยู่กับท่าทีของรัฐบาลว่าจะให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของประชาชนมากน้อยเพียงไรและในลักษณะอย่างไร

3.4 ปัญหาอุปสรรคต่อการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ

3.4.1 ปัญหาอุปสรรคจากกลไกของการมีส่วนร่วม มีสาเหตุมาจาก

(1) บทบัญญัติของกฎหมายที่ยังไม่ให้การรับรองการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง

(2) ช่องทางการเข้าไปมีส่วนร่วมเป็นไปได้ยากในทางปฏิบัติ ทั้งในส่วนของรูปแบบเนื้อหากระบวนการ และช่วงเวลาของการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม รวมถึงยังคงขาดความจริงใจต่อการนำผลการรับฟังความคิดเห็นไปสู่การปฏิบัติ การจัดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนโดยส่วนใหญ่ถูกจัดขึ้นให้ครบกระบวนการตามข้อกำหนดหรือบทบัญญัติทางกฎหมายที่มีไว้เท่านั้น นั่นย่อมหมายถึงการไม่เกิดการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

(3) กระบวนการเข้ามาใช้สิทธิ หน้าที่ และมีส่วนร่วมของประชาชนยังคงถูกกีดกันโดยกลุ่มทุน กลุ่มอิทธิพล หรือระบบราชการ

3.4.2 ปัญหาอุปสรรคจากโครงสร้างอำนาจรัฐและโครงสร้างอำนาจอื่น ๆ กล่าวคือโครงสร้างของระบบราชการที่ไม่เอื้อให้เกิดการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศมากนัก มีที่มาจากทั้งปัญหาทางด้านกฎระเบียบในการปฏิบัติต่างๆ ด้านงบประมาณในการดำเนินการ และการละเลยเพิกเฉยของเจ้าหน้าที่รัฐที่เกี่ยวข้อง ซึ่งสะท้อนได้ว่า “ภาครัฐหรือภาคราชการยังไม่ยอมรับการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างจริงจัง” สำหรับโครงสร้างของระบบอำนาจอื่นๆ ที่ยึดโยงอยู่ในสังคมไทยที่ไม่ส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชน ได้แก่ ระบบอุปถัมภ์ ผู้มีอิทธิพล นักการเมืองท้องถิ่น และการช่วงชิงอำนาจจากชีวิตตรงข้าม

3.4.3 ปัญหาอุปสรรคจากกรอบการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ กรอบพัฒนาประเทศที่ไม่เอื้อให้เกิดการมีส่วนร่วม มีลักษณะดังนี้

- (1) กรอบการพัฒนาที่ไม่มีความสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ และขาดความยืดหยุ่นในการนำไปปรับใช้
- (2) กรอบการพัฒนาที่สะท้อนมาจากการขาดความเชื่อมั่นหรือขาดความไว้วางใจต่อศักยภาพชุมชนในการพัฒนาและพึ่งตนเอง

3.4.4 ปัญหาอุปสรรคจากกรอบกระบวนการ/แนวปฏิบัติต่อการมีส่วนร่วมในปัจจุบัน ที่ยังคงขาดความเหมาะสม และได้สร้างให้เกิดความเบื่อหน่ายแก่ประชาชนในการเข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ กล่าวคือ

- (1) กระบวนการการมีส่วนร่วมยังไม่เปิดโอกาสให้กลุ่มคนด้อยโอกาสต่างๆ รวมถึงกลุ่มคนที่ไม่มีอำนาจในสังคมได้เข้ามามีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ซึ่งมีที่มาจากมุมมองที่คับแคบทางกฎหมาย
- (2) กระบวนการสร้างการมีส่วนร่วมในปัจจุบันบางกรณียังขาดขั้นตอนที่สำคัญคือ “การให้ข้อมูลที่แท้จริงแก่ประชาชน”
- (3) การมีส่วนร่วมของประชาชนที่ผ่านมายังไม่ปรากฏผลในทางปฏิบัติได้อย่างเป็นรูปธรรมและไม่ได้รับการตอบสนองในการแก้ไขปัญหาอย่างแท้จริง
- (4) การเข้าสู่กระบวนการมีส่วนร่วมในปัจจุบันนั้นยังขาดมิติของการให้ความคุ้มครองต่อความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินของประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

4. ข้อเสนอแนะเรื่อง สิทธิ หน้าที่ กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ

4.1 ข้อเสนอแนะด้านกฎหมาย

4.1.1 ข้อเสนอแนะต่อกฎหมาย กฎ ระเบียบ ที่เกี่ยวข้องกับการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ยังคงบังคับใช้อยู่ในปัจจุบัน

(1) กฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญและกฎหมายที่เกี่ยวข้องต้องมีบทบัญญัติที่สอดคล้องและเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ และรัฐควรกำหนดระยะเวลาในการออกกฎหมายให้แน่ชัด โดยเฉพาะกฎหมายกระจายอำนาจสู่ท้องถิ่นต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญโดยเคร่งครัด

(2) รัฐบาลควรให้ประชาชนมีบทบาทในกระบวนการจัดสรรทรัพยากรและการดำเนินการในโครงการพัฒนาของรัฐ โดยเฉพาะการบัญญัติกฎหมาย และการบังคับใช้กฎหมายที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการจัดการทรัพยากรไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับที่ดิน น้ำ ป่าไม้ แร่ธาตุ ทรัพยากรทางทะเล สิ่งแวดล้อม การควบคุมมลพิษ การจัดสรรคลื่นความถี่วิทยุโทรคมนาคม หรือการจัดการชลประทาน อีกทั้งควรมีการเก็บข้อมูลของประชาชนที่ถูกผลกระทบทั้งเชิงลึกและปริมาณ ก่อนที่จะเสนอร่างกฎหมายในเรื่องดังกล่าวด้วย

(3) ควรยกระดับระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่าด้วยการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน พ.ศ. 2548 ให้มีฐานะเป็น "พระราชบัญญัติ" เนื่องจากระเบียบปฏิบัติของฝ่ายบริหารดังกล่าว ไม่มีฐานะเป็นบทบัญญัติที่มีสภาพบังคับใช้ทั่วไป ดังนั้น การที่มีได้มีการปฏิบัติตามระเบียบ หรือมีการปฏิบัติไม่ครบถ้วน สมบูรณ์ตามระเบียบก็ตาม ก็ไม่มีผลทำให้การอนุมัติโครงการต้องเสียไป หรือไม่ชอบด้วยกฎหมายแต่อย่างใด แม้จะชี้ชัดถึงข้อบกพร่องของการดำเนินโครงการต่างๆ เหล่านั้น แต่รัฐไม่มีข้อผูกพันใดๆ ที่จะต้องปฏิบัติตาม โดยเฉพาะโครงการที่ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม การดำเนินชีวิตของชุมชน วัฒนธรรม ควรต้องปรึกษานานหรือกับชุมชนก่อนที่จะลงมือดำเนินงานตามโครงการ

4.1.2 ข้อเสนอแนะต่อการบังคับใช้กฎหมาย และการตีความกฎหมาย ตลอดจนบุคลากรที่เกี่ยวข้องในการบังคับใช้กฎหมาย

(1) รัฐบาลควรควบคุมให้การบังคับใช้กฎหมายต้องเป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมาย เข้มงวดและทันกับปัญหาที่เกิดขึ้นซึ่งเป็นปัญหาที่ซับซ้อน รวมทั้งมีการจัดอบรม สนับสนุนงบประมาณและบุคลากรให้เพียงพอ

(2) รัฐบาลควรควบคุมกระบวนการการติดต่อประสานงานระหว่างประชาชนกับเจ้าหน้าที่ของรัฐ และระหว่างเจ้าหน้าที่ของรัฐต่างหน่วยงานไม่ให้ใช้เวลานานเกินไป เช่น การอุทธรณ์คำสั่งศาลปกครอง หรือการใช้ดุลยพินิจเจ้าหน้าที่ของรัฐ

4.1.3 ข้อเสนอแนะต่อการสร้างการยอมรับกฎกติกาของสังคม

(1) รัฐบาลควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนของสังคมยอมรับกฎกติกาของสังคมโดยเฉพาะรัฐธรรมนูญที่เป็นกฎหมายสูงสุดของประเทศ ต้องยอมรับและรักษาไว้ หากมีปัญหาในการบังคับใช้สามารถแก้ไขได้โดยใช้วิธีออกเสียงประชามติ โดยไม่ยอมรับการล้มล้างรัฐธรรมนูญ

(2) รัฐบาลควรส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนต้องยอมรับและปฏิบัติตามกฎหมายโดยเคร่งครัดและไม่เลือกปฏิบัติ หากมีปัญหาในการบังคับใช้กฎหมาย สมาชิกรัฐสภาหรือประชาชนสามารถเข้าชื่อเพื่อขอแก้ไขกฎหมายได้ง่ายขึ้น

(3) รัฐบาลควรส่งเสริมให้เกิดการยอมรับสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ ไม่เลือกปฏิบัติและไม่ใช้สิทธิและเสรีภาพเกินขอบเขตที่กำหนดไว้ โดยต้องตีความอย่างเคร่งครัด

4.2 ข้อเสนอแนะเรื่องสิทธิ หน้าที่ กับบทบาทการมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงนโยบาย

4.2.1 ข้อเสนอแนะต่อแนวนโยบายเดิมเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมที่ได้ดำเนินงานไปแล้ว

ข้อเสนอแนะในส่วนนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อเสนอแนวทางในการส่งเสริมการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนจากแนวทางที่ภาครัฐได้ดำเนินการไปแล้ว เนื่องจากข้อมูลจากผลการศึกษาได้สะท้อนและตอกย้ำให้ได้รับทราบว่า แนวนโยบายหรือการดำเนินงานที่ผ่านๆ มายังคงขาดความสมบูรณ์แบบ และยังไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ได้ตั้งไว้ ดังนั้น ภาครัฐจึงจำเป็นต้องปรับท่าทีเพื่อส่งเสริมให้การใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศเป็นไปตามเจตนารมณ์ที่ตั้งไว้ดังนี้

(1) ภาครัฐโดยเฉพาะภาคราชการต้องปรับเปลี่ยนท่าที ให้มีทัศนคติในเชิงบวกต่อการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน โดยมุ่งทำความเข้าใจต่อรูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในเชิงสร้างสรรค์ เพื่อแสวงหาแนวทางที่เกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม

ภาครัฐโดยเฉพาะในส่วนราชการระดับภูมิภาคที่ทำงานใกล้ชิดกับประชาชนควรต้องกำหนดหรือปรับเปลี่ยนบทบาทและหน้าที่ขององค์กรที่สามารถเอื้อให้ทำงานร่วมกันกับภาคประชาชนให้ได้เพิ่มมากขึ้น

รัฐบาลต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เจ้าหน้าที่ของรัฐ “เปลี่ยนวิธีคิด” ให้เกิดการยอมรับในการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ผ่านการถอดบทเรียนจากหน่วยงานราชการต้นแบบที่สามารถทำงานร่วมกับชุมชนได้เป็นอย่างดี โดยเฉพาะจากหน่วยงานที่ได้มีการปฏิรูประบบราชการโดยหันมาเน้นและให้ความสำคัญต่อการมีส่วนร่วมของภาคประชาชน ทั้งนี้ เพื่อให้เกิดการถ่ายทอดประสบการณ์ที่สำคัญไปยังหน่วยงานรัฐอื่นๆ เพื่อให้เกิดการปรับรูปแบบและท่าทีในการดำเนินงานที่ยอมรับเรื่องสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนอย่างแท้จริง

(2) ภาครัฐควรปรับยุทธศาสตร์การสื่อสารกับประชาชน โดยให้ข้อมูลข่าวสารที่เกี่ยวกับการพัฒนาประเทศให้มากที่สุดและไม่บิดเบือนข้อเท็จจริง เพื่อให้เกิด “ภาคีแห่งความร่วมมือ” ดังนั้นตามหลักการของการสื่อสารตามยุทธศาสตร์นี้ จำเป็นต้องอาศัยการสื่อสารด้วยข้อมูลที่ “เชื่อถือได้ ถูกต้อง และเท่าทันกับสถานการณ์”

4.2.2 ข้อเสนอแนะต่อยุทธศาสตร์การสร้าง “พลังการมีส่วนร่วม”

ยุทธศาสตร์ในการสร้างให้เกิดพลังของการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศนี้ เป็นแนวคิดที่พัฒนาขึ้นจากเงื่อนไขที่สัมพันธ์กับการดึงให้ประชาชนตระหนักถึงสิทธิ หน้าที่ และพลังของการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม โดยเสนอแนวทางการดำเนินการดังนี้

(1) รัฐบาลต้องสร้างเสริมให้เกิดความสมานฉันท์ ความเป็นปึกแผ่น และความไว้น้ำใจซึ่งกันและกัน (Trust) ทั้งจากภาคประชาชนกับภาครัฐ และระหว่างประชาชนกับประชาชน เพื่อส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ซึ่งสามารถทำได้ดังนี้

(1.1) การให้ “วัด” และ/หรือ “โรงเรียน” เป็นศูนย์กลางในการสร้างความสามัคคี ความไว้น้ำใจซึ่งกันและกัน และจริยธรรมให้เกิดขึ้นในชุมชน ผ่านการทำกิจกรรมตามวัฒนธรรมประเพณีร่วมกัน โดยสอดแทรกแนวคิดเรื่องสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศลงในกิจกรรมของชุมชน

(1.2) การให้ “ผู้นำทางความคิด” ซึ่งได้แก่ ผู้นำทางศาสนา ปราชญ์ชาวบ้าน ครู หมอพื้นบ้าน เป็นต้น มาเป็นกลไกในการเชื่อมประสานความสามัคคีของชุมชน

(1.3) การจัดให้มี “เวทีแลกเปลี่ยน” เพื่อแสดงความคิดเห็น ร่วมแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร และประสบการณ์กันอย่างเท่าเทียม เพื่อสร้างให้เกิดประชาสังคมในชุมชน และกลายเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ อันเป็นปัจจัยพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาประเทศ

(2) รัฐบาลควรต้องยกระดับความรู้และสร้างความเข้าใจต่อประเด็น สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ โดยรัฐบาลรับเป็นเจ้าภาพในการดำเนินงานและสนับสนุนให้มีบรรยากาศเอื้อต่อการเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ ในแนวทางดังนี้

(2.1) การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ “เยาวชน” ผ่านกลไกในระบบ “โรงเรียน” โดยบรรจุเป็นหลักสูตรในทุกระดับการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษาจนถึงอุดมศึกษา โดยเพิ่มระดับความเข้มข้นตามความสามารถและศักยภาพของผู้เรียน

(2.2) การให้ความรู้และสร้างความเข้าใจแก่ “ประชาชน” ในทุกภาคส่วนผ่าน “หลักสูตรสำหรับประชาชน” ที่มีเนื้อหาสาระแบบ “เข้าใจง่าย และสามารถนำไปปฏิบัติได้จริง” โดยใช้ช่องทางการสื่อสารที่ประชาชน “เข้าถึง” ได้โดยง่าย และสอดคล้องกับรูปแบบการดำเนินชีวิตประจำวันของประชาชนในแต่ละกลุ่ม โดยผ่านกลไก 1) สื่อสารมวลชน เช่น วิทยุ โทรทัศน์ เป็นต้น และ 2) สื่อของชุมชน เช่น วัด ผู้นำชุมชน โรงเรียน เป็นต้น

(2.3) นักการเมือง นักปกครอง และเจ้าหน้าที่รัฐควรดำรงตนให้เป็นต้นแบบที่ดีในการทำหน้าที่ตามครรลองของประชาธิปไตย เพื่อส่งเสริมให้ประชาชนและเยาวชนเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในเรื่องสิทธิหน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ

(2.4) เนื้อหา สาระที่รัฐบาลควรดำเนินการส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้เป็นลำดับเร่งด่วน ในการสร้างเสริมให้ประชาชนได้ตระหนักถึงการใช้อิทธิ หน้าที่และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ควรมี เนื้อหาสาระดังนี้

(2.4.1) หลักการพื้นฐานของระบอบประชาธิปไตย

(2.4.2) สิทธิ หน้าที่ของพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

(2.4.3) หลักการพื้นฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ

(2.4.4) ความสำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาประเทศ

(2.4.5) ศักยภาพของประชาชน / ชุมชนในการพัฒนาประเทศ

(2.4.6) ผลกระทบต่อชุมชน สังคม และประเทศ จากการละเลยการใช้อิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วม

(2.4.7) กลไก และ/หรือ ช่องทางในการใช้อิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพัฒนาประเทศ

(3) รัฐบาลควรต้องส่งเสริม หรือหาช่องทางให้เกิดการปฏิรูปกฎหมายที่มีเนื้อหาสาระที่เอื้อ ให้ประชาชนมีสิทธิ หน้าที่ และมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้อย่างแท้จริง เนื่องจากกฎหมายถือเป็นเงื่อนไข ที่เป็นรูปธรรมที่สุดที่เป็นช่องทางให้เกิดการใช้อิทธิ หน้าที่ และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศได้

(4) รัฐบาลควรกำหนดแนวนโยบายการพัฒนาที่สอดคล้องกับความต้องการของประชาชน ในลักษณะของแนวนโยบายแบบล่างขึ้นบน (Bottom up) ซึ่งจะก่อให้เกิดการมีส่วนร่วมจากภาคประชาชน อย่างแท้จริง รวมถึงยังเป็นการแสดงออกถึงความจริงใจของภาครัฐในการเปิดโอกาสให้ประชาชนท้องถิ่น หรือตัวแทนชุมชนได้มีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ

(5) รัฐบาลควรยกระดับความเป็นอยู่ให้กับประชาชนในระดับที่ “กินดี อยู่ดี” โดยจัดสวัสดิการให้เพียงพอและเหมาะสมตามศักดิ์ศรีของความเป็นมนุษย์ให้ได้อย่างถ้วนหน้า โดยเฉพาะเบื้องต้นในลำดับเร่งด่วน อาจให้ความสำคัญต่อกลุ่มคนที่ยังคงขาดความมั่นคงในการดำรงชีวิต เช่น กลุ่มเกษตรกร กลุ่มแรงงานนอกระบบ กลุ่มผู้สูงอายุที่ถูกทอดทิ้ง กลุ่มชนเผ่า กลุ่มคนด้อยโอกาสต่างๆ เป็นต้น เพื่อเป็นพลังผลักดันสำคัญในการขับเคลื่อนให้ประชาชนได้ตระหนักถึงหน้าที่ที่ประชาชนพึงมีต่อสังคม ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของสังคม

(6) รัฐบาลต้องส่งเสริมและสนับสนุนให้เกิดการจัดตั้งองค์กรจากภาคประชาชน ในการขับเคลื่อนประเด็นสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ และมุมมองในรูปแบบของโครงข่าย / เครือข่าย เพื่อให้สามารถเชื่อมโยงแนวทางการพัฒนาประเทศแบบบูรณาการได้ ซึ่งโครงข่ายความร่วมมืออาจแบ่งได้ 2 ระดับ คือ

(6.1) โครงข่ายความร่วมมือในระดับพื้นที่ เพื่อทำหน้าที่ในการส่งเสริมและสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนาระดับชุมชนได้เป็นอย่างดี

(6.2) โครงข่ายความร่วมมือในระดับจังหวัด / ภูมิภาค เพื่อทำหน้าที่ในการสร้างพันธมิตรความร่วมมือในการพัฒนาจังหวัด กลุ่มจังหวัด และภูมิภาคที่มีความเชื่อมโยงกัน โดยภารกิจที่สำคัญของโครงข่ายความร่วมมือ คือ

(6.2.1) เป็นหน่วยงานกลางในการประสานความร่วมมือในการพัฒนาประเทศ ระหว่างภาคประชาชนกับหน่วยงานรัฐจากกรม กองต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง

(6.2.2) เป็นเสมือนช่องทางสื่อสาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเป็นช่องทางของการรายงานความก้าวหน้าหรือส่งกลับข้อมูลต่างๆ ที่เกิดขึ้นภายใต้การประสานความร่วมมือต่างๆ จากภาครัฐกลับไปยังประชาชน

(6.2.3) เป็นหน่วยหรือองค์กรที่ขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมของประชาชนในรูปแบบต่างๆ ตามสิทธิ และหน้าที่ ภายใต้นโยบายการพัฒนาประเทศ

จากแนวทางที่นำเสนอทั้งหมดข้างต้น รัฐบาลสามารถนำมาดำเนินการโดยปรับใช้ให้มีความเท่าทัน และสอดคล้องกับสถานการณ์จริงของการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในแต่ละพื้นที่ ซึ่งจะสร้างเสริมกระบวนการใช้สิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนให้มีความเข้มแข็งยิ่งขึ้นไปได้